

SOSYAL BİLGİLER 5. SINIF DERS KİTABINDA YER ALAN GÖRSELLERİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE IMAGES IN THE SOCIAL STUDIES 5TH GRADE TEXTBOOK IN THE CONTEXT OF GENDER ROLES

Güven KEMERKAYA¹, Ali MEYDAN²

ÖZ: Okullar çocukların yaşadığı topluma uyum sağlaması ve toplumun kültürünü yaşantı yolu ile edindiği kurumlardır. Bireyler yaşamının ilk yıllarında ailesinden edindiği bilgi ve davranışları okulda pekiştirmektedir. Bireylerin okulda yeni bilgiler öğrenmesi ve bunu davranışa dönüştürmesi için etkin araçlardan biri de ders kitaplarıdır. Bireyler okulda toplum içindeki rollerini belirgin olarak kazanmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet rolleri de bunlardan biridir. Okullarda toplumun bireylerden beklediği gerek toplumsal cinsiyet rolü gerekse diğer rollerin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin önemi oldukça fazladır. Dersin temel materyallerinden olan sosyal bilgiler ders kitabı bu bağlamda etkili araçlardandır. Bu çalışmanın amacı 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından resmi ve özel ortaokullarda ders kitabı olarak okutulması uygun görülen ve dağıtımı yapılan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde kullanılan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın kapsamını 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ortaokullarda kullanılmak üzere belirlenen 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içerdiği görseller oluşturmaktadır. Çalışmada sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında yer alan görseller toplumsal roller (anne, baba, abla, abi) ve mesleki roller açısından incelenmiştir. Çalışmanın verileri içerik analizi yolu ile çözümlenmiştir. Çalışma bulgularında toplumsal cinsiyet rollerinin eşit dağılım göstermediği, erkek cinsiyeti lehine görsel sayısının fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca cinsiyetlere atfedilen rollerin toplumun ataerkil yapısına paralellik gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Cinsiyet, Sosyal bilgiler öğretimi, toplumsal roller, toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal bilgiler ders kitapları

ABSTRACT: Schools are institutions where children adapt to the society they live in and acquire the culture of the society through experience. Individuals reinforce the knowledge and behaviors they acquire from their families in the early years of their lives at school. One of the effective tools for individuals to learn new information at school and transform this into behavior is textbooks. Individuals clearly gain their roles in society at school. Gender roles are one of them. The importance of the social studies course in acquiring both the gender role and other roles that society expects from individuals in schools is quite high. The social studies textbook, which is one of the basic materials of the course, is an effective tool in this context. The aim of this study is to examine the visuals used in the content of the 5th grade social studies textbook, which was approved and distributed by the Ministry of National Education to be taught as a textbook in official and private secondary schools in the 2023-2024 academic year, in terms of gender roles. Within the framework of this purpose, the document review method, one of the qualitative research methods, was used. The scope of this study consists of the visuals included in the 5th grade social studies textbook determined by the Ministry of National Education to be used in secondary schools in the 2023-2024 academic year. In the study, the visuals included in the 5th grade social studies textbook were examined in terms of social roles (mother, father, older sister, older brother) and professional roles. The data of the study were analyzed through content analysis. In the study findings, it was seen that gender roles were not distributed equally and the number of visuals in favor of the male gender was higher. In addition, it was found that the roles attributed to genders were parallel to the patriarchal structure of society.

Key words: Gender, Social studies teaching, social roles, gender roles, social studies textbook

Bu makaleye atf vermek için:

Kemerkaya, G. ve Meydan, A. (2024). Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(Özel Sayı), 333-346.

Cite this article as:

Kemerkaya, G. ve Meydan, A. (2024). Investigation of the images in the social studies 5th grade textbook in the context of gender roles. *Trakya Journal of Education*, 14(Special Issue), 333-346.

¹ Doktora Öğrencisi-Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Aksaray/Türkiye, e-mail: gkemerkaya2010@gmail.com., ORCID: 0000-0001-9837-3726

² Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi A.B.D., Nevşehir/Türkiye, e-mail: alimeydan01@gmail.com., ORCID: 0000-0002-1278-096X

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It can be said that school is one of the most effective institutions after the family in helping individuals adapt to the society they live in and fulfill the roles offered to them by society. In order for the individual to socialize and exhibit behavior appropriate to his/her expected role, the educational process he/she will spend at school must be productive. In this context, course materials are expected to support this process. It is assumed that the visuals in the content of social studies textbooks are effective in helping the individual accept his role and become aware of his gender role. The gender tendencies of the visuals in social studies textbooks are important in understanding the gender role.

Today, gender role is a sociologically stereotyped usage rather than the concept of gender role. Therefore, gender roles can be defined as the attitudes and behaviors that a society associates with each gender. This definition connects the concept of gender to the sociocultural basis (Lindsey, 2020). Gender roles are shaped by societies' expectations from individuals and groups depending on their gender, and their gender-related value judgments and beliefs. Gender roles emerge from individuals' interactions with their environment. These interactions give clues as to which behavior will be appropriate for which gender (Blackstone, 2003).

The socialization process of individuals is completed when they distinguish between behaviors that the society deems acceptable and unacceptable and begin to behave in accordance with the needs and wishes of the society. Socialization regarding gender roles begins almost at birth. The way societies treat baby girls and boys, the games they play with them, and the way they love them differ according to gender (Wienclaw, 2011). Parents determine their children's clothes, colors, toys, and help with housework, taking into account the child's gender status. For this reason, gender roles are transferred to new generations as standard patterns as a cultural transfer from birth. In this context, although the concept of gender biologically represents male and female, some missions have been undertaken regarding gender as a social perception. Societies' attitudes, behaviors and perceptions towards gender perception bear the traces of that society's traditions, customs and culture. The way societies view individuals in terms of gender roles is reflected in their oral and written literature, arts, and professional perceptions.

Method

This study was conducted using the document analysis method, one of the qualitative research methods. Document review; "It covers the analysis of written materials containing information about the phenomenon or phenomena targeted to be investigated" (Yıldırım and Şimşek, 2016). The obtained documents were divided into systematic categories and examined by content analysis. Content analysis is a technique of making repeatable and valid inferences about the contexts in which they are used from texts or documents containing meaning. In content analysis, researchers can use works of art, photographs, maps, sounds, signs, symbols and even digital records as data (Krippendorff, 2019).

Findings

The 5th grade social studies textbook used in the research was examined on a unit basis in the context of gender roles, and gender-oriented roles were extracted in detail.

Sixteen (16) visuals were evaluated in the context of gender roles in the "We Are Part of a Whole" unit, which is the first unit of the 5th grade social studies textbook. Of these images, ten f (10) women, three f (3) men and three f (3) were represented with equal gender roles.

In the "Journey to the Past" unit, sixteen (16) visuals were evaluated in the context of gender roles. Of these images, ten f (6) women, seven f (7) men and three f (3) were represented with equal gender roles.

Eight f (8) visual evaluations were taken in the "Human and Environment" unit. It was observed that seven f (7) of these images were male figures and one f (1) was female.

"Science and Technology in Our Lives" twelve f (12) visuals were evaluated. Seven f (7) of these images represent the male gender role. It was observed that the number of images representing the female role was four f (4) and equal gender representation was one f (1).

"Economy and Human Life" twenty-five (25) visuals were evaluated. It was observed that among the units in the textbook, it was the unit that contained the most visuals regarding gender roles. It is seen that the male gender role in this unit is represented by a frequency value of fifteen f (15), and the female gender role is represented by a frequency value of ten f (10).

In the “I am Active and Responsible” unit, gender role is represented with a total of twelve f (12) visuals. These images include f (7) representing the female gender role and f (5) representing the male gender role. In the “This World is All of Us” unit, when the images were examined in the context of gender, thirteen f (13) images were evaluated. Four f (4) of these images represent the female gender role, and nine f (9) represent the male gender role.

Discussion and Conclusion

In this study, the visuals in the 5th grade social studies textbook were examined in the context of gender roles. In the study, 102 images, which were previously indexed by the researcher, were evaluated and these images were examined by four (4) field experts other than the researcher, and the obtained data were transferred to the findings.

According to the data obtained, it can be said that the stereotypical roles given to men and women in society are reflected in the book images. It has been observed that among the professional roles, teaching, handicraft workmanship and professional roles that require finesse are assigned to women, while police, police, security guard and professions that require strength and high difficulty are assigned to male gender roles.

GİRİŞ

Bireylerin yaşadıkları topluma adapte olmaları, toplum tarafından kendilerine sunulan rolleri yerine getirmeleri için aileden sonra en etkili kurumlardan birinin okul olduğu söylenebilir. Okulların bireyin sosyalleşmesi ve beklenen rolüne uygun davranış sergileyebilmesi için okulda geçireceği eğitim sürecinin verimli olması gerekmektedir. Bu bağlamda ders araç gereçlerini de bu süreci destekleyici nitelikte olması beklenir. Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinde yer alan görsellerin bireylerin toplum içinde edinmesi gerekli rollerini kabullenmesinde ve toplumsal cinsiyet rollerinin farkına varmasında etkili bir araç olabilir. Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan görsellerin cinsiyet eğilimleri toplumsal cinsiyet rollünün kavratılmasında ve yerleşmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Günümüzde cinsiyet rolü kavramından ziyade toplumsal cinsiyet rolü sosyolojik olarak kalıplaşmış bir kullanım biçimidir. Bu nedenle cinsiyet rolleri bir toplumun her cinsiyet ile ilgili ilişkilendirdiği tutum ve davranış olarak tanımlanabilir. Bu tanım cinsiyet kavramını sosyokültürel zemine bağlamaktadır (Lindsey, 2020). Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumların cinsiyetlerine bağlı olarak bireylerden, gruplardan beklentileri, cinsiyete ilişkin değer yargıları, inançlarına göre şekillenmektedir. Cinsiyet rolleri, bireylerin çevreleri ile olan etkileşimlerden ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşimler hangi cinsiyet için hangi davranışın uygun olacağı yönünde ipuçları vermektedir (Blackstone, 2003). Toplumda kadın ve erkek rollerinin benimsenmesi kalıplaşmış yargılardan beslenmektedir. Kadın ve erkeklere toplumca biçilen cinsiyet rollerine ilişkin duygu, tutum ve davranışlar bireyin yaşadığı toplumun beklentileri doğrultusunda belirlenir. Cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi ve toplumun kabullerine uygun devam etmesi ailede başlayan ve okulda pekişen bir süreç olduğu söylenebilir (Karaboğa, 2020).

Bireylerin sosyalleşme süreci toplumun kabul edilebilir olarak gördüğü davranışlar ile kabul edilemez davranışlar arasında ayırım yapıp, toplumun ihtiyaç ve isteklerine uygun bir şekilde davranış sergilemeye başlaması ile tamamlanmış olur. Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili sosyalleşme ise neredeyse doğum ile başlar. Toplumların kız ve erkek bebeklere davranışı, onlarla oynadığı oyunlar, sevmeye şekilleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir (Wienclaw, 2011). Toplumsal cinsiyet rollerinin sahnelendiği belirli alanların başında ailelerin gündelik yaşamları gelmektedir. Aile kurumu toplumsal cinsiyet rolünün edinildiği, tanımlandığı, farklılaştırıldığı uygulamalar ile doludur (Grieshaber, 1998). Aileler çocuklarının kıyafetlerini, kıyafetlerin renklerini, oyuncaklarını, ev işlerinde yapacakları yardımları çocuğun cinsiyet durumunu göz önüne alarak belirlemektedirler. Bu nedenle toplumsal cinsiyet rolleri doğumdan itibaren bir kültür aktarımı şeklinde yeni nesillere standart kalıplar olarak aktarılmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet kavramı biyolojik olarak erkek ve dişiliği temsil etse de toplumsal algı olarak cinsiyete yönelik birtakım misyonlar yüklenmiştir. Toplumların cinsiyet algısına yönelik tutumları, davranışları, algıları o toplumun gelenek, görenek, kültür izlerini taşır. Toplumların bireye cinsiyet rolleri açısından bakması sözlü ve yazılı edebiyatlarına, sanatlarına, meslek algılarına yansımaktadır.

Bireylerin cinsiyet rollerini edinmesi üç temel psikolojik teori ile açıklanmaktadır. Bunlar psikodinamik teori, sosyal öğrenme teorisi ve bilişsel gelişim teorisi olarak sıralanmaktadır. Bu teorilerin tamamı erken çocukluk dönemine, yani yedi yaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Psikodinamik teori

Sigmund Freud'un psikanalitik teorisine vurgu yapmaktadır. Bu teoriye göre çocuğun bilinçdışı dürtülerin yanında ebeveynlerle olan etkileşimlerinde kendi anatomisinin farkındalığına ve aynı cinsiyetten ebeveyni ile özdeşleşmesi sonucu cinsiyet kimliğinin farkına varır. İkinci olarak sosyal öğrenme teorisi ise cinsiyet kimliğinin bilinçsiz ve biyolojik temel yerine çocuğun çevresi ve öğrenme deneyimlerine vurgu yapmaktadır. Bu teori cinsiyet rolünün başkalarının davranışlarını gözleme ve model alma yolu ile öğrenildiğini ileri sürmektedir. Üçüncü olarak ise bilişsel-gelişimsel teori referans alınmaktadır. Bu teoriye göre çocuklar yaşam deneyimi edindikçe, olgunlaşır, zihinsel süreçleri düzenler ve cinsiyet rolünü elde eder (Wood, 2018).

Ders kitapları, öğretmenlerin planlamalarını yönlendiren, konuların somutlaştırılmasını sağlayan ve okulun beklediği bilgi ve normları içeren eğitim sürecinin önemli araçlarından biridir. Ders kitapları temel olarak, konuya özgü beceriler kazandırmak ve ayrıca örtük öğretim programının bir parçası olan toplumun dünya görüşüne, beklentilerine ve değerlerine aracılık etmeyi amaçlamaktadır. Örtük öğretim programı toplumun cinsiyet rolü beklentilerine, normlarına aracılık ettiği için kimlik oluşturma görevini de üstlenirler. Öğretim programlarının aktarılmasında önemli araçlardan bir olan ders kitapları hem sınıfta hem de toplumda ortaya çıkmış olan güç ilişkilerini dönüştürebilir (Kereszty, 2009).

Öğrencilerin cinsiyet rollerini öğrendikleri ilk yer model olarak aldıkları aile bireyleridir. Okul çağına geldikleri zaman ise bu model yerini akran gruplarına bıraktığı görülmektedir. Bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdikleri önemli kaynaklardan birinin de ders kitapları olduğu söylenebilir. Türkiye'de ders kitapları temel materyal olarak görülmektedir. Ders kitaplarının seçimi ve dağıtımı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Okullarda bu kadar önemli bir yere sahip olan ders kitaplarının içeriği toplumsal rollerin öğretilmesinde etkin bir araç olarak kullanılabilir. Bu nedenle ders kitaplarının hazırlık aşamasında cinsiyet rolünün öğretilmesi ile ilgili içeriklerin düzenlenmesi önemli görülmektedir. Ders kitaplarında yer alan içerikleri temsil eden görsellerin çocukların cinsiyet algılarını yönlendirdikleri düşünülmektedir.

Konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; (Sarıtaş ve Şahin, 2018; Özdemir ve Balcı Karabaoğa, 2019; Karabaoğa, 2020; Takaoğlu, 2021; Uzun ve Burakgazi, 2021; Kara, Aktaş ve Yaman, 2021; Sönmez ve Dikmenli, 2021; Duman ve Koçtürk, 2021; Subaşı, 2023; Akay Şahin ve Açıkalin, 2023) ders kitaplarında konu ile bağlantılı olarak verilen görsellerin kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rolü üzerine çalışmalar yapmışlardır. Tüm bu çalışmalar bireylerin cinsiyet rollerini edinmelerinde ders kitaplarının önemli etkileri olduğu sonuçlarını vurgulamaktadır. Bu bağlamda ders kitaplarındaki görseller çocukların cinsiyet rollerini kazanmalarında etkili oldukları düşünülmektedir. Bu konu ile ilgili çalışmaların yapıldığı ancak kitaplarda yer alan toplumsal cinsiyet rollerinin yansımaları ile ilgili duruma dikkat çekmenin, bireylerin sosyalleşmesi ve toplumun etkin bir ferdi olması noktasında önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmadan elde edilen bulgular yeni ders kitapları hazırlanırken toplumsal cinsiyet rollerinin kitaplara dengeli yansımalarına ışık tutabilir. Ayrıca literatüre sosyal bilgiler ders kitapları görsellerinin cinsiyet rolleri bağlamında detaylı incelemesinin sunulması akademik çalışmalara katkı sağlayabilir. Kitapların bu öneminden dolayı bu çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan görsellerin incelenip toplumsal cinsiyet rollerine olumlu ya da olumsuz yansımalarının ortaya çıkarılması önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından resmi ve özel ortaokullarda ders kitabı olarak okutulması uygun görülen ve dağıtımı yapılan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde kullanılan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında sosyal bilgiler ders kitaplarının görsellerinde cinsiyet eşitsizliğinin olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın verileri ile sosyal bilgiler ders kitaplarının görsellerinin toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmadığını ortaya koyması ile sürekli değişim ve gelişmeye açık olan sosyal bilgiler öğretim programının ve ders kitaplarının hazırlanması sürecinde kaynaklık teşkil etme potansiyeli açısından önemlidir.

Problem Cümlesi

Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet rollerini yansıtırma durumları nasıldır? Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Kadın ve erkeklere atfedilen meslek seçimleri nelerdir?
- Ders kitabında yer alan görseller toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini nasıl yansıtmaktadır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile yürütülmüştür. Doküman incelemesi; “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Elde edilen dokümanlar içerik analizi ile sistematik kategorilere ayrılmış ve incelenmiştir. İçerik analizi, metinlerden veya anlam içeren belge, bilgi ve dokümanlardan bunların kullanıldığı bağlamlar ile ilgili tekrar edilebilir ve geçerli çıkarım yapma tekniğidir. İçerik analizinde araştırmacılar tarafından sanat eserleri, fotoğraflar, haritalar, sesler, işaretler, semboller ve hatta sayısal kayıtlar veri olarak kullanılabilir (Krippendorff, 2019). Bu çalışmada ders kitabı görsellerinin içerdikleri anlamı yorumlama amacına ve belirlenen araştırma sorularına uygun bir yöntem olması nedeniyle nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışmada doküman incelemesini güçlendirmek için uzman katılımcılardan görüş alınmış ve bu sayede veri çeşitlenmesine gidilmiştir.

Çalışma Grubu/ Evren-Kapsam

Bu bölümde çalışmada incelenen ders kitabının özellikleri ile ders kitabının görsellerini toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendiren katılımcıların niteliğinden bahsetilmiştir.

Araştırma Materyali

Araştırmanın materyalini 2023-2024 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından devlet ve özel ortaokullarda sosyal bilgiler ders kitabı olarak okutulması uygun görülen iki ders kitabından biri oluşturmaktadır. Araştırmada incelenmesi yapılan ders kitabının seçiminde araştırmacının öğretmen olarak görev yaptığı ilde okullarda ders kitabı olarak kullanılmasından dolayı kolay ulaşılabilir olması kistas olarak alınmıştır. Seçilen ders kitabı tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında İncelenen 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Kitabın Yazarı	Yayımlı Yılı	Kitabın Adı	Yayınevi
Seçil Buket Harut	2023	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ata Yayıncılık

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmacı tarafından ders kitabında yer alan görsellerin fihrisi yapılmış ve toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında incelenmesi istenen görseller ünite ve sayfa numaraları ile birlikte katılımcılara verilmiştir. Katılımcıların niteliği Tablo 2. ‘de çıkarılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde katılımcılar (K1, K2, K3 ve K4 olarak anılacaktır).

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabını Değerlendiren Katılımcılar

Uzmanlık Alanı	f
Sosyal Bilgiler Eğitimi (SBE)	2
Sosyal Bilgiler Eğitimi/ Grafiker	1
Görsel Sanatlar Öğretmeni /Eğitim Bilimleri Uzmanı	1
Toplam	4

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden olan doküman analizi yöntemi ile veriler toplanmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular ile ilgili yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Doküman analizi, eş zamanlı veri toplama sürecinin ilerlemesi için bir sıçrama tahtası görevi görür (Leavy, 2020). Nitel araştırmalarda doküman incelemesi yapabilmek için içerik analizi uygulanır içerik analizi içerik iletişimini tamamlayan sistematik bir süreç olarak tanımlanır (Merriam, 2018). Niteliksel içerik analizinde, metinler, resimler, filmler ve diğer içerikler sistematik ve metodolojik olarak kontrol edilir. Nitel içerik analizinin merkezinde araştırma sorusu/soruları yer alır. İçerik analizi yalnızca görüneni değil aynı zamanda gizli içerikleri analiz etmesi bakımından da önemlidir (Kuckartz ve Rädiker (2023). Bu bağlamda araştırmada 5 sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan görseller doküman olarak incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada belirlenen ders kitabında yer alan görseller içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmalarda kullanılan birçok veri toplama ve analiz yöntemleri içerik analizinin temeline dayanmaktadır. İçerik analizinin hammaddeyi genel olarak metinlerdir. İçerik analizi, metin mesajlarını, sosyal medya gönderilerini, blokları, ders kitaplarını, romanları, gazeteleri, elektronik postaları ve farklı birçok basılı kaynak kullanılarak yapılmaktadır (Marshall vd., 2022). İçerik analizi, temaları ortaya koymak için başvurulan tanımlayıcı bir stratejidir (Richards vd., 2024). İçerik analizi, farklı türde veri setini analiz edebilme yeteneğinin olması ve duyarlı yapısı ile kullanışlı bir nitel analiz yöntemidir (Kyngäs, 2020). Araştırmacı tarafından ders kitabında yer alan görsellerin fihristi yapılmış, görseller ünite ünite ayrılmış ve sayfa numaraları ile verilmiştir. Oluşturulan sistematik liste doğrultusunda araştırmacı dışında birbirinden bağımsız dört alan uzmanı tarafından görseller incelenmiştir ve değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda elde edilen verilerin yorumlanması yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi neticesinde elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumları yer almaktadır. Çalışmada incelenen görseller sistematik olarak fihristlenmiş ilgili görsellerin yer aldığı ünite, konu, sayfa numarası detaylı bir şekilde verilmiştir. Bu detay çerçevesinde alt problemlere uygun olarak bulgular verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Cinsiyete Atfedilen Rollere İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ünite bazlı incelenmiş olup toplumsal cinsiyet odaklı atfedilen roller ayrıntılı bir şekilde çıkarılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitabının görselleri atfedilen cinsiyet rolleri bağlamında Tablo.3'de gösterilmiştir.

Tablo 3.

Sosyal Bilgiler Dersi 5 Sınıf Ders Kitabı Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Dağılımı

Ünite Adı	Atfedilen Kadın Rolü (f)	Atfedilen Erkek Rolü (f)	Eşit Cinsiyet Rolü (f)	Toplam Cinsiyet Rolü (f)	
Bir Bütünün Parçasıyız	10	3	3	16	
Geçmişe Yolculuk	6	7	3	16	
İnsan ve Çevre	1	7	0	8	
Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji	4	7	1	12	
Ekonomi ve İnsan Yaşamı	10	15	0	25	
Etkin ve Sorumluyum	7	5	0	12	
Bu Dünya Hepimizin	4	9	0	13	
	<i>f</i>	42	53	7	102

Tablo 3. ‘de görüldüğü gibi 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında atfedilen kadın cinsiyet rolü 42 adet, erkek cinsiyet rolünün ise 53 adet ve atfedilen eşit cinsiyet rolünün ise 7 olduğu sonucu elde edilmiştir. Çalışmada araştırmacı tarafından belirlenen 102 görsel, katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsellerde Mesleklere İlişkin Bulgular

Kadın ve erkeklere atfedilen meslek seçimleri nelerdir? Alt problemine yönelik olarak 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görseller incelendiği zaman aşağıda çıkarılan bulgulara ulaşılmıştır.

“Bir Bütünün Parçasıyız” Ünitesinin Görsellerinin incelenmesinde elde edilen verilere göre kadın rolüne atfedilen on f (10) görselin olduğu görülmüştür. Kitabın onuncu sayfasında yer alan ünite kapak görselinin öğretmenlik mesleğini kadın cinsiyeti ile temsil ettiği ve yine 23. Sayfada yer alan görselde (Görsel 1.13). doktorluk meslek rolünün kadın cinsiyeti ile temsil edildiği görülmüştür.

“Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji” Ünitesinde yer alan görseller incelendiğinde sayfa 105’de öğretmen rolünün kadın cinsiyeti ile temsil edildiği görülmektedir. (Görsel 4.18.) Ders kitabının farklı görsellerinde de öğretmen rolünün kadın cinsiyeti ile daha fazla temsil edildiği görülmektedir. K1, “*Kadın rolü öğretmenlik mesleği ile özdeşleştirilmiştir*” derken K4 ise bu görselle ilgili olarak, “*Kitabın genelinde öğretmen rolünde kadın figürü öne çıkıyor.*” şeklinde ifade etmiştir. Bu durum meslek rollerinin cinsiyet eşitliği yönünden oranlamasının kitaba eşit yansıtılmadığını gösterebilir.

“Ekonomi ve insan” Ünitesinin Görsellerinde erkek cinsiyet rolünü temsil eden görsellerin, çoban, maden işçisi, fabrika işçisi, aşçı, usta, öğretmen, polis memuru, memur, tarım işçisi rollerinin yansıtıldığı görülmüştür. Bu üniteye yer alan kadın cinsiyet rolü görsellerinin de öğretmen, doktor, girişimci, yardım gönüllüsü, pilot gibi toplumda saygınlığı olan meslekleri yansıttığı görülmektedir

Ders kitabının sayfa 112 ve 114’de yer alan görsellerde erkek cinsiyet rolünün maden işçisi, çoban, fabrika işçisi meslekleriyle ve kadın cinsiyet rolünün turist ve araştırmacı olarak yansıtıldığı görülmektedir. Yine sayfa 116’da meslekler ile ilgili görsellerde (Görsel 5.18.) kadın erkek cinsiyet rolleri eşit verilmeye çalışılsa da erkek rollerinin fiziksel olarak zorluk derecesi yüksek meslek rolleri ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Sayfa 116’da yer alan görsellerle ilgili olarak K2, “*Bu görselde kadın ve erkek yan yana dursalar da zor işler hep erkeklere verilmiştir*” şeklinde bulgumuzu destekleyici ifade kullanmıştır.

K3 ise sayfa 116’da verilen görsellerle (Görsel 5.12.) ilgili olarak “*Buradaki görsellerde kalıplaşmış rollere göre meslekler sınıflandırılmıştır. Usta ve veteriner hekim rolündeki kişi erkektir.*” şeklinde ifade ederek kalıplaşmış cinsiyet rollerine dikkat çekmiştir.

Sayfa 117’de yer alan görsel (Görsel 5.15.) ile ilgili olarak K3, “*Buradaki görsellerde pilot ve kimyager olarak gösterilen kişiler kadındır. Burada geleneksel olarak hep erkeklerin görevi olduğu düşünülen mesleklerin artık kadınlar tarafından da icra edilebildiğini görmekteyiz.*” şeklinde ifade edilerek kalıplaşmış rollerin dışında pilot ve kimyager mesleklerinin kadın cinsiyet rolü ile temsil edilmesi dikkate çekici bir durum olarak ortaya konulmuştur.

Sayfa 126’da “Öğrendiklerimi uyguluyorum” bölümünde yer alan görsellerin zorluk derecesi yüksek işlerin erkekler tarafından yapıldığı kargo görevlisi fotoğrafı ile verilmiş ve alışveriş, teslim alma işlerinin kadınlar tarafından yapıldığı görülmektedir. K3 bu görsellerle ilgili olarak; “*B görselinde taşıma işinin erkeklerin yaptığını görmekteyiz. Ç görselinde ise müşteri rolünde bir kadını görmekteyiz. Burada genel olarak alışveriş işlerinin kadınların yaptığı algısı etkili olmuştur.*” şeklinde ifade edilmiştir.

“Etkin ve Sorumluyum” ünitesinin görsellerinin incelenmesi sonucunda, kitabın 147. sayfasında yer alan görselde (Görsel 6.8.) zabıta mesleğini erkek cinsiyet rolü temsil etmektedir. Bu görsel ile ilgili olarak K3; “*Buradaki görselde denetim yapan zabıta ekiplerinin tamamı erkektir. Bu görsele göre algı olarak güvenliği ve denetimi sağlamak görevi erkeğe verilmiştir.*” şeklinde ifade etmiştir.

Sayfa 149’deki görselde (Görsel 6.11.) öğretmen rolü kadın ve öğrenci velileri kadın olarak yansıtmaktadır. Bu görselle kadının anne rolüne, çocukların eğitimi ile ilgilenen sorumlu kişiye vurgu yapılmıştır. K3; “*Buradaki görselde bir anaokulu resmedilmiştir. Bütün veliler kadındır. Kadının geleneksel rolüne vurgu yapılmıştır. Çocuk bakımı ve eğitimi sadece kadınların görevi algısı etkili olmuştur.*” ifadeleri ile öğretmen meslek rolünün kadın cinsiyet rolü ile özdeşleştirildiği görülmektedir.

Sayfa 155’de şair, yazar görseli (Görsel 6. 21.) erkek cinsiyet rolü ile temsil edilmiştir. K2, “*Ozan, şair, yazar, bilim insanı meslekleri erkek cinsiyeti ağırlıklı olarak yansıtılmış durumda*” şeklinde ifade edilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsellerin mesleklere yönelik olarak kadın erkek toplumsal cinsiyet rollerinin eşit yansıtılmadığını, meslek rollerinin kadınlara yönelik olarak zorluk derecesi fiziksel

güç gerektirmeyen mesleklerin olduğu, erkek rolüne atfedilen mesleklerin ise daha fazla fiziksel güç gerektiren meslek görselleri tercih edildiği görülmüştür. Bu bulguların toplumda kalıplaşmış yargularla paralellik gösterdiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yansıtma Durumuna İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriğinde yer alan görseller toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yansıtmaktadır? Alt problemine yönelik olarak sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabı incelendiği zaman aşağıda çıkartılan bulgulara ulaşılmıştır.

“Bir Bütünün Parçasıyız” ünitesinin görsellerinde üç f (3) görselin erkek rolünü temsil ettiği görülmüştür. Görsellerde savaş, siyaset, yönetim, aile reisi figürleri erkek görselleri ile temsil edilmiştir.

Sanat estetik, çevre duyarlılığı kavramlarının da kadın figürü ile temsil edildiği dikkat çekmektedir. Bu ünite görsellerin kadın cinsiyet rolü temsili açısından on f (10) değeri ile diğer ünitelere göre en yüksek olduğu görülmüştür.

Ders kitabının 11. Sayfasında yer alan Sakarya savaşı görselinde (Görsel 1.1.) erkek cinsiyet rolünü temsil eden panoramanın kurtuluş savaşında sadece erkeklerin savaştığı algısını yansıtabilir. Bu görselle ilgili K4, “Asker eşittir erkek düşüncesini pekiştirebilir” şeklinde ifade etmektedir.

Çalışmaya katkı sunan K2 sayfa 18’de yer alan görsel (Görsel 1. 7.) ile ilgili olarak “Okuldaki hak ve sorumluluklarımız” başlıklı görsele yorum olarak “*Subliminal olarak Sorumluluk kızlara ait mesajı var.*” şeklinde ifade etmiştir.

Yine sayfa 19’da yer alan izci grubu görseli (Görsel 1.8.) ile ilgili olarak K2, “*İzci kıyafetli erkekler sağlıklı sollu dizilmiş kızları ortaya almışlar. Bu durum erkeklerin koruyucu figür olarak yansıtıyor.*” şeklinde ifade etmiştir.

Sayfa 19’da yer alan görsele (Görsel 1.9.) çevre duyarlılığını kadın cinsiyetinin temsil ettiği yorumuna K2’de çevre duyarlılığı ile ilgili araştırmacının görüşüne katıldığını belirtmiştir. Ayrıca bu görselle ilgili K4, “*Toplumda kadına yüklenen rol ile uyumlu*” şeklinde ifade ederek kitaptaki görsellerin toplumun bireylere biçtiği rol ile uyumlu yansıdığı söylenebilir.

Çalışmaya katılan K3 sayfa 24’de yer alan çocuk işçi figürü (Görsel 1.16.) ile ilgili olarak; “*Burada bir kız çocuğunu çocuk işçi olarak çalıştığı görülüyor. Gelişmemiş ülkelerde toplumsal cinsiyet rolleri çok keskin bir şekilde belirlenmemiştir. Kadın ve erkeğin aynı görevleri üstlendiğini söyleyebiliriz.*” İfadelerini kullanmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin toplumların gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterebileceğine yönelik bir ifade olarak düşünülebilir. Konu ile ilgili görsel seçilirken de çocuk işçiliği kavramının kız cinsiyet rolü ile ifade edilmesi de düşünülmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu görselle ilgili K4, “*Geri kalmış bir ülke temsilinde çocuk işçinin kız olması kadının ezilmişliğini daha fazla vurguluyor.*” şeklinde ifade ederek geri kalmış toplularda kadın cinsiyet rolünün kitaba yansıtma şeklini ifade etmiştir.

Bu ünite yer alan görsellerde eğitim hakkı kavramlarının temsilini kadın görseli ile yapıldığı ve çocukların eğitim, tedavi gibi ihtiyaçlarını gideren kişinin anne rolü ile kadın cinsiyet rolü olduğu görülmüştür. Ders kitabının 26. Sayfasında yer alan kadın figürünün (Görsel 1.18.) yemek yapan, dağıtan ve çocuklarla ilgilenen rol üstlendiği görülmüştür.

Ders kitabının 28 sayfasında yer alan “Öğrendiklerimi uyguluyorum” bölümü görselleri ile ilgili olarak K3’ün görüşü görselde yer alan aile fotoğrafında baba figürünün masanın etkin kısmına oturarak aile reisi görüntüsü çizdiğini vurgulamıştır. K3; “*Burada erkeğin baba olarak evin reisi görevini üstlenerek toplumsal cinsiyet rolünde erkeğin lehine bir ayrışma görüyor*” şeklinde ifade etmiştir. Bu görselden yola çıkarak Türk toplumunun ataerkil yapısının kitabın görsel anlayışına yansıdığı söylenebilir. Ayrıca bu görselle ilgili olarak K4, “*Tek bir erkek ve birden fazla kadın figürü olması da kafa karıştırıcı olabilir. Çekirdek aile kavramına uygun görsel kullanılması daha doğru olabilirdi. Aile reisi kavramının vurgulanmadığı eşitlikçi bir görsel daha uygun olabilirdi*” şeklinde ifade ederek araştırma bulgusunu desteklemektedir.

“Geçmiş Yolculuk” ünitesinin görselleri incelendiğinde bu ünite yer alan kadın görsellerinde yer alan temsillerin sanat estetik, el işçiliği gibi simgelerle temsil edildiği görülmektedir. Bu ünite erkek figürünün savaş, kahraman, derviş, yönetici gibi ata erkil toplum eğilimini yansıtan görsellere yer verildiği görülmüştür.

Bu ünite görsellerinin erkek ağırlıklı olduğu ve yedi f (7) ile temsil edildiği, kadın figürünün altı f (6) görselde yansıdığı görülmüştür.

Rölyef kabartma şeklinde 36. Sayfada (Görsel 2.6.) verilen horoz figürünün erkek cinsiyet rolünü temsil ettiği düşünülebilir. Ancak bu görselle ilgili K4, “*Bu simgeler erkek cinsiyet rolünü çağrıştırmıyor bence. Ancak lider erkek olur düşüncesi oluşturabilir.*” şeklinde ifade ederek görselin güç, liderlik kavramları ile açıklanabileceği vurgusu yapılmıştır.

Sayfa 41’de (Görsel 2. 17.) yer alan tarihi takı ve süs eşyalarının kadın cinsiyet rolünü temsil ettiği düşünülmektedir. Ancak K4 bu görselle ilgili olarak, “*Bu görselde cinsiyet vurgulandığını düşünmüyorum.*” şeklinde ifade etmiştir.

Sayfa 49’de yer alan görsellerde (Görsel 2.34.,2.35. ve 2.37.) sanat ve estetik gerektiren ince işçilik alanlarında kadın cinsiyet rolünün ön plana çıktığı görülmektedir. K3’de bu görüşü destekler nitelikte ifadeler kullanmıştır; “*İnce işçilik gerektiren geleneksel sanatlarımızın sadece kadınların icra ettiğini görüyoruz bu resimlerde.*” şeklinde ifade etmiştir. K4 ise bu görselle ilgili olarak, “*Figürlerden birisi erkek olabilirdi.*” şeklinde ifade ederek cinsiyet rolü eşitliğine vurgu yapmıştır.

Sayfa 50’de (Görsel 2.40.) yer alan kına gecesi görseli, düğün, kına törenlerinin ana aktörünün kadın olduğu vurgusunu ön plana çıkarttığı görülmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte K2, “*Görselde kına gecesinin kadınlara ait algısı güçlü bir şekilde verilmiştir*” şeklinde ifade ederken yine K3’te görselle ilgili olarak, “*Buradaki görselde kına gecesinin sadece kadınlara özgü bir etkinlik olduğu gösteriliyor ve erkeğe yer verilmiyor.*” şeklinde ifade etmiştir. K4 ise bu görselle ilgili olarak, “*Kına gecesi kadınların tarafından yapılan bir gelenek olduğundan uyumlu bence*” şeklinde ifade ederek görselin toplum yapımızla uyumlu olduğunu vurgulamıştır.

Sayfa 52’de (Görsel 2.41.) yer alan görselde asker uğurlama töreninde uğurlamayı yapanların içerisinde erkek cinsiyet rolünün ön planda olduğu, kadın (anne) rolünün daha geri planda izlediği görülmektedir. Bu görüşü destekleyici görüş sunan K2, “*Erkek savaşsın, kadın uğurlasın ve yas tutsun algısı*” şeklinde ifade etmiştir.

Sayfa 52’de (Görsel 2.42.) verilen halk ozanı görselinin kalıplaşmış yargı olan halk ozanı, ozan denince akla erkek figürünün geldiği görülmektedir K1, “*Görsele bakınca kadın ozan var mı diye düşündüm ancak aklıma kimse gelmedi*” ve K2, “*Burada erkek rolü bariz bir şekilde görülmektedir. Kadın örneği kitaplarda çoğaltılmalı*” şeklinde ifade ederek bulgumuzu desteklemektedir.

Geçmişe yolculuk ünitesinin 55. Sayfasında verilen “Öğrendiklerimi uyguluyorum” bölümünde yer alan “Çanakkale Şehitlik Abidesi” görselinde kadınlarımızın savaşlardaki rolü göz ardı edilmiştir. Bu görselde vatan savunmasını erkeklerin tek başlarına yaptığı algısı verilmektedir. Bu görsel ile ilgili olarak K2, “*Kadınların savaşlardaki rolü göz ardı edilmiş.*” şeklinde ifade etmiştir.

“İnsan ve Çevre” ünitesinin görsellerine toplumsal cinsiyet rolü bağlamında bakıldığında, bu üniteye yer alan erkek görsellerinin kurtarma görevlisi, fabrika işçisi, tarım işçisi gibi fiziksel güç gerektiren işlerin erkek figürü ile temsil edildiği görülmüştür. Tek görsel ile temsil edilen kadın figürünün de tarım işçisi rolünde olduğu görülmüştür.

Ders kitabının 67. Sayfasında (Görsel 3.15.) afet durumunda kurtarma ekibinin erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Arama, kurtarma gibi güç gerektiren işlerin erkekler tarafından yapılan bir iş olduğu algısı verilmiştir. K2, de bu görüşü destekler nitelikte “*Görselde kurtarma işinin sadece erkekler tarafından yapıldığı görülmektedir*” şeklinde ifade etmiştir ve K3’de aynı görsel ile ilgili olarak “*Buradaki görsel afet durumunda erkeklerin görev aldığını görmekteyiz.*” şeklinde ifade etmiştir. K4 ise bu görselle ilgili olarak, “*Afad ile ilgili kadınların da yer aldığı bir görsel seçilse daha iyi olabilirdi.*” şeklinde ifade ederek konu ile ilgili görselin toplumsal cinsiyet rolü eşitliğine uygun olmadığı vurgusu yapılmıştır.

Sayfa 75’de (Görsel 3. 36.) yer alan görselde fabrika işçisi rolünün erkeklere ve yine aynı sayfada tarım işçisi rolünün de kadın ve çocuklara verildiği görülmektedir. K2, bu görselle ilgili olarak görüşümüzü destekler nitelikte ifadeler kullanmıştır. Aynı görsellerle ilgili olarak K3 ise “*Görselde yine zor işlerde bir erkeğin çalıştığını görmekteyiz*” şeklinde ifade etmiştir. K4 ise bu görsellerle ilgili olarak, “*Farklı sektörlerde farklı cinsiyetlere yer verildiğinden uygun bence. Bir cinsiyet öne çıkmıyor.*” şeklinde ifade ederek bireylerin toplum içerisinde cinsiyetlerine göre farklı sektörlerde çalışabilecekleri vurgusunu yapmaktadır.

Ders kitabının 80. Sayfasında yer alan (Görsel 3,49.) deprem sonrası yapılan arama kurtarma çalışmalarında erkeklerin arama ve kurtarmada ön planda olduğu, yaşlı bir kadın görseli ile de bekleyen, üzülen, mağdur kavramının da kadına biçilen rol olduğu görülmektedir. K1, “*Kadınlar güç gerektiren işlerde geri planda kalabilir*” derken K3, “*Buradaki görsel büyük bir afet karşısında kadın ve erkeğin topyekûn bir şekilde çalışmalara katıldığını görmekteyiz.*” ifadelerini kullandığı ve görsel ile ilgili iki farklı bakış açısının olduğu görülmektedir.

Sayfa 81’de yer alan görselde (Görsel 3. 51.) kurtarma ekibinin erkek cinsiyet rolünü ön plana çıkardığı ve yine sayfa 83’de yer alan (Görsel 3.54.) halk ozanı figürünün yine erkek cinsiyet rolü ile temsil edildiği görülmektedir. K1, “*Kurtarma ekibi zor şartlarda çalıştığı için erkek işi.*” şeklinde ifade etmiştir. Sayfa 83’de yer alan görsele K2, “*Ozan kavramı erkek cinsiyeti ile özdeşleşmiş*” diye ifade etmiştir. 83. sayfada yer alan (Görsel 3.55.) ile ilgili olarak K4: “*Bazılarında kurtarma ekibinde kadınların yer aldığı görseller yer alsa daha iyi olurdu. Kurtarma ekibi erkeklerden oluşur gibi bir düşünceyi pekiştirebilir.*” ifadeleri ile ders kitabında öğrencilere verilmek istenen cinsiyet rolüne yönelik kalıplaşmış yargı oluşmasının yolunu açabileceği vurgusu yapılmıştır.

“Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji” ünitesinin görselleri toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde; sayfa 90’da yer alan görselde ilk fotoğraf karesinde nasıl bir pasta yapılacağını düşünmek kadın cinsiyeti ile ve basketbol maçının sonucunu tahmin etmek erkek cinsiyet rolü ile özdeşleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Sayfa 97’de “Öğrendiklerimi uyguluyorum” bölümünde yer alan görsellerde medya bağımlılığını erkek rolünün ve medyayı bilinçli kullanma rolünün kadın figürü ile temsil edilmiştir. Bu görsellerle ilgili farklı bir görsel yorumu yapan K2, “*97. Sayfada bilgisayar ekranına bakan kız çocuğunun gözlerinin erkek çocuk tarafından kapatılması, erkek cinsiyet rolünün baskın olduğu vurgulanmaktadır.*” şeklinde ifade edilmektedir.

Sayfa 98’de (Görsel 4.6.) yer alan görselde sanal âlemde işlenen suçların faillerinin erkek olduğu algısı verilmiştir. K3’de bu görselle ilgili olarak “*Buradaki görsel hacker denilen kişinin erkek rolünde olduğunu görüyoruz. Bu görsel bütün kaynaklarda erkek olarak gösterilmektedir.*” şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda sosyal medya üzerinde işlenen tüm suçların sanki erkekler tarafından işlendiğini, kadın cinsiyet rolünde olan sosyal medya kullanıcısının zarar veremeyeceği algısı oluşturulmuştur. K4 ise bu görselle ilgili olarak, “*Teknoloji ile erkekleri bağdaştırma konusunu olumsuz anlamda pekiştiriyor. Teknoloji konusunda kadın figürü de yer almalıydı.*” şeklinde ifade ederek K3 ve araştırma bulgusuna yakın vurgu yaptığı söylenebilir.

“Ekonomi ve insan” ünitesinin görsellerinin alt problem bakımından incelendiğinde; Erkek cinsiyet rolünü temsil eden görsellerin, çoban, maden işçisi, fabrika işçisi, aşçı, usta, öğretmen, polis memuru, memur, tarım işçisi rollerinin yansıtıldığı görülmüştür. Görsellerin eğiliminin Türk toplumunun genel erkek algısı ile örtüştüğü görülmektedir. Bu üniteye yer alan kadın cinsiyet rolü görsellerinin de öğretmen, doktor, girişimci, yardım gönüllüsü, pilot gibi toplumda saygınlığı olan meslekleri yansıttığı görülmektedir

Sayfa 127’da (Görsel 5.27.) yer alan görsel girişimci erkek cinsiyet rolüne karşılık 129’da yer alan girişimci kadın cinsiyet rolü ile görsel dağılımı dengelenmiş görünmektedir. Ancak sayfa 128’da (Görsel 5.28.) yer alan tarım işçilerinin erkek rolünü temsil ettiği görülmektedir. Sayfa 130’da yer alan görsel ile ilgili olarak K3, “*Buradaki görselde eski bir fotoğraf verilmiştir. Burada tarım işçilerin tamamının erkek olduğunu görüyoruz. Geçmişte de erkeklerin bu roller üstlendiğini görmekteyiz.*” şeklinde ifade etmiştir.

Sayfa 132’de yer alan çizgi karakterlerle oluşturulan görsellerin erkek cinsiyet rolünü ifade ettiği görülmektedir. Bu görsellerle ilgili olarak K2, “*Bu görseller çizgi karakter olduğu için herhangi bir cinsiyeti çağrıştırmıyor*” şeklinde ifade etmiştir. K1 ise bu görsellerle ilgili olarak; “*Öğrenciler bu görsele cinsiyet rolü açısından bakmayacaktır.*” şeklinde ifade etmiştir. Bu bağlamda görseller incelendiğinde görsellerde çizgi kadın ve erkek figürlerinin saç ve kafa yapısı çizimi ile farklılık gösterebileceği düşünülebilir.

“Etkin ve Sorumluyum” ünitesinin görselleri incelendiği zaman; Kadın figürünü temsil eden görsellerde cinsiyet rolü bağlamında, eğitim hakkı arayan, mağdur, anne, yardım görevlisi, öğretmen ve cephede şeklinde kavramları temsil etmektedir. Erkek cinsiyet rolü bağlamında görseller incelendiğinde, polis, zabıta, teknoloji gibi kavramları temsil niteliğinde olduğu görülmüştür.

Etkin ve Sorumluyum ünitesinde sayfa 143’da (Görsel 6.6.) Kızılay yardım görevlisini kadın cinsiyet rolü temsil etmektedir ve sayfa 150 de (Görsel 6.16.) eğitim hakkı ile ilgili görselde kadın cinsiyet rolü ön plana çıkartılmış. Hak edinme, mağduriyetten kurtulma, korunması gereken gibi algılar kadın cinsiyet rolü ile özdeşleştirilmektedir. Bu görsellerle ilgili K3; “*Burada oy kullanan bir kadın resmedilmiştir. Eski bir resim olan bu görselde kadının demokratik hayata katıldığı vurgulanmıştır. Erkekler arka planda görünürken kadın ön planda yer almaktadır.*” Bu görselle ilgili K1 ise “*Hak arayışı ile ilgili tüm konuların görsellerinde kadın figürünün kullanılması dikkat çekici.*” diye ifade etmiştir. K4 ise bu görsellerle ilgili olarak, “*Kitabın genelinde mağdur rolünde kadın figürü öne çıkıyor.*” şeklinde ifade ederek toplum yapısında yer alan kadının mağdur edilmesi, kadın haklarının yerine getirilmesi algısı görsellere yansıdığı söylenebilir.

“Bu Dünya Hepimizin” ünitesinin görselleri ile alt problem bağlamında incelendiğinde; Erkek cinsiyet rolünü temsil eden görsellerin, lider, yönetici, bilim insanı, kahraman, müzisyen gibi anlamlar ifade ettiği, kadın cinsiyet rolünü temsil eden görsellerin tanıtım görevlisi, bilim insanı gibi kavramlara yönelik olduğu görülmüştür.

Bu Dünya Hepimizin ünitesinde yer alan görsellerde eğitim alan, eğitimle ilgilenen kadın cinsiyet rolü görünmektedir. Bu görselle ilgili K3, “*Buradaki görsellerde eğitim gören bir kız ve eğitim veren bir kadın görülmektedir. Kadının eğitim hayatının bütün boyutlarında yer aldığını görüyoruz.*” .

5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsellerin toplumda kalıplaşmış yargılara paralellik gösterdiği görülmektedir. Kadınlara biçilen rollerin daha çok sanat, incelik, zerafet gerektiren görsellerle temsil edildiği, erkek rollerinin ise güç gerektiren, zorluk derecesi yüksek, erkeğin fiziki yapısına uygun işleri temsil eden görseller olduğu görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İlkesinin Yansımalarına İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini nasıl yansıtmaktadır? Alt problemi ile ilgili bulguları elde etmek için sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabı ünite bazlı incelendiğinde aşağıda çıkarılan bulgulara ulaşılmıştır.

“Bir Bütünün Parçasıyız” ünitesinin görsellerinde değerlendirmeye alınan üç (3) görselde cinsiyet eşitliğini temsil etmektedir. Bu görsellerde topluluklardan oluşan kadın ve erkek figürleri dikkat çekmektedir. Kadın ve erkek cinsiyet rollerinin eşitliği ile ilgili ulaşılan görsellerinin büyük çoğunluğunun topluluk görselleri olduğu görülmektedir.

“Geçmişe Yolculuk” ünitesinin görselleri alt problem bağlamında incelendiğinde; Cinsiyet eşitliği rolünün üç f (3) görselle temsil edildiği, bu görsellerin ekip ve toplumu temsil eden görseller olduğu görülmüştür.

Ders kitabının 48. sayfasında yer alan (Görsel 2.31.) görsellerle ilgili olarak K3, “*Horon ve halay resminde kadının ve erkeğin birlikte oynadığı görülürken, zeybek resminde ise sadece erkeğin oynadığını görmekteyiz. Normalde kadınlar da Ege bölgesinde zeybek oyununu oynarken buradaki görselde yer verilmemiştir.*” şeklinde ifade etmiştir. Bu görselde kadın erkek cinsiyet rolü eşitliği yansımaktadır. Fakat K3, Ege zeybeğinin sadece erkeklere has bir halk oyunu olmadığını buradaki görselde sadece onun yansıtıldığını söyleyerek erkek figürünün ön plana çıkartıldığı vurgusunu yapmıştır.

“Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji” ünitesinin görsellerine alt problem bağlamında incelendiğinde; Üniteye yer alan erkek görsellerinin spor, bilim teknoloji ve bilim insanı kavramlarını simgelediği görülmüştür. Kadın cinsiyet rolünü temsil eden görsellerin, bilim insanı, öğretmen ve teknoloji duyarlılığı olan birey şeklinde yansıtıldığı görülmektedir. Eşit cinsiyet rolünün tek görsel ile temsil edildiği görselin de bir aile fotoğrafı olduğu görülmektedir.

Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji ünitesinin kapak görselinde bilimsel çalışmayı kadın ve erkeğin birlikte yürüttüğü görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yansımış bir görsel. Bu görselle ilgili olarak K3, “*Buradaki ünite girişi kapağında kadın ve erkeğin bilimsel bir çalışmayı birlikte yaptığını görmekteyiz.*” şeklinde ifade ederek toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapmıştır.

Sayfa 102,103’ de yer alan (Görsel 4.9., 4.11., 4.13. ve 4.15.) bilim insanı görsellerinin 4 tanesinin erkek 1 tanesinin kadın bilim insanına ait olması cinsiyet rolü eşitliğine aykırı olduğu görülmüştür. “Bilim adamı” kavramı yerine “Bilim insanı” kavramı kullanılmaya başlanmasına rağmen görsellerde bu durumun halen erkek rolünün baskın olduğu görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak K3, “*Bilim insanı olarak kitabın tamamında hem kadına hem erkeğe yer verilmiştir.*” şeklinde ve K4 ise, “*Kadın ve erkek bilim insanı figürlerinin bir arada kullanılması güzel olmuş*” ifade ederek kitabın bu konu ile ilgili cinsiyet rolünü yeterli düzeyde yansıdığı vurgusunu yapmışlardır. Ancak görsellerin oranlaması dikkat çekici olduğu söylenebilir.

“Bu Dünya Hepimizin” ünitesinin görselleri toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında incelendiğinde; sayfa 170-171’de yer alan görsellerde (Görsel 7.19., 7.20., 7.22., 7.23.) bilim insanı kavramının anlatan 4 görselden 3’ünü erkek cinsiyet rolü temsil etmektedir. Yine sayfa 174’de yer alan hikâye kahramanı görsellerini erkek cinsiyet rolü temsil etmektedir.

Bu bulgulara göre sosyal bilgiler ders kitabı görsellerinde erkek cinsiyet rolü lehine bir temsilin olduğu ve ders kitabında toplumsal cinsiyet rolü bağlamında cinsiyet eşitliğinin sağlanmadığı görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada sosyal bilgiler 5 sınıf ders kitabında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelemesi yapılmıştır. Yapılan çalışmada önceden araştırmacı tarafından fihristi çıkartılan 102 görsel değerlendirmeye alınmış ve bu görseller araştırmacı dışında dört (4) alan uzmanı tarafından incelenmiş elde edilen veriler bulgulara aktarılmıştır.

Elde edilen verilerde toplumda kadın ve erkeğe verilen kalıplaşmış rollerin kitap görsellerine yansıdığı söylenebilir. Meslek rollerinden öğretmenlik, el sanatı işçiliği ve incelik gerektiren meslek rollerinin kadına, polis, zabıta, güvenlik görevlisi ve güç gerektiren zorluk derecesi yüksek mesleklerin erkek cinsiyet rolüne yüklendiği görülmüştür. Ayrıca öğretmen görseline bağlantılı olarak öğrenci velilerinin de kadın cinsiyet rolü ile temsil edilmesi çocukların eğitimi ile sadece annenin ilgilenebileceği algısını pekiştirdiği söylenebilir. Asan'ın (2010) yaptığı çalışmanın bulgularına göre öğretmenlik mesleğinin kadın cinsiyet rolü ile algılandığına ortaya koymuştur. Bu bulgu araştırma bulgusu ile paralellik göstermektedir. Ayrıca Sönmez ve Dikmenli (2021) çalışmalarında öğretmen ve öğrencilerin yer aldığı görselin yorumunda öğretmenin kadın olması cinsiyet açısından incelendiği zaman, toplumların yerleşik hayata geçtiği günden günümüze kadar kadınların çocuk ve ev işleri ile ilişkilendirilmesi ve kadınların tarihi süreç boyunca ev yaşamıyla uyumlu mesleklerle yansıtıldığı bulgusuna ulaşmışlardır. Elde edilen bulgu araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Sarıtaş ve Şahin, (2018), çalışmalarında mesleki roller teması, erkek alt teması incelendiğinde sokak satıcılarının (baloncu, simitçi), okul kantini işleticisi, polis, aşçı, çöpçü, şöför gibi mesleklerin erkek cinsiyet rolü ile özdeşleştirildiği bulgusuna ulaşmıştır.

Çalışmada kadın cinsiyet rolünün eğitim hakkı, mağdur, korunması gereken konumda yansıdığı görülmektedir. Fidan (2019)'ın çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarında dikkat çekici bir diğer noktanın yaşlı, yardıma ihtiyacı olan ve aciz bireylerin sadece kadın görselleri ile ifade edildiği bulgusudur. Bu bulgu çalışmanın bulgusu ile birebir örtüşmektedir. Işık Demirhan (2021) "Çalışmasında incelediği ders kitabında verilen yardıma ihtiyacı olan yetişkin fotoğrafının ikisinin de kadın görseli olması düşündürücü" ifadelerini kullanmıştır. Bu bulgu çalışma bulguları ile örtüşmektedir.

Çalışmada kalıplaşmış rollerin aksine kimyager ve pilot rollerinin kadın cinsiyet rolü ile temsil edilmiş olması olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Fidan (2019)'ın yaptığı çalışmanın bulguları araştırmanın bulgusunun aksine bir sonuç ortaya koymuştur. Fidan (2019)'a göre; kadın ve erkek mesleklerinin birbirine zıt nitelikler taşıdığı, kadınların bilim, siyaset, teknoloji, askerlik vb alanlara ve erkeklerin öğretmenlik, dokumacılık, çocuk doktorluğu, beslenme alanların dışında tutulduğu görülmektedir. Ayrıca ders kitaplarında kadınlara atfedilen meslekler sınırlı ve toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun biçimde olduğu ortaya çıkartılmıştır. Kadınların savaş, milli seferberlik gibi durumları sadece olağanüstü hallerde üstlendiği vurgusu yapılmıştır. Bu bulgular genel anlamda araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Ancak Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabında yer alan pilot ve kimyager meslek rolünün bu bulgunun aksine olduğu görülmektedir. Ders kitabının bazı bölümlerinde ortak çalışma yürüten kadın ve erkek görsellerinin toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında olumlu olduğu söylenebilir. Ancak bu görsellerin sayısının artırılmasının kitaba katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Demirdöven (2020)'in "İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Toplumsal Cinsiyet Algısı" başlıklı yüksek lisans tez çalışması bulgularında ev işlerinin görev paylaşarak yapılması ve erkek çocuklarına da mutfaktaki iş bölümünde görev verilmesi olumlu örnek vurgusu yapılmıştır. Çalışma bulgusu ile örtüşen çocukların ev işlerinde görev alması toplumsal cinsiyet rollerinin yansımaları açısından olumlu olduğu söylenebilir.

Çalışma bulgularında teknoloji bağımlısı, korsan ve zararlı içerik üreticisinin tüm görsellerde erkek cinsiyet rolü ile temsil edildiği görülmüştür. Bu durum kadın cinsiyet rolünde olanlardan sanal alemde zarar gelmeyeceği algısını pekiştirmesi açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada çocukların eğitimi, sağlığı, bakımı ve yemek pişirme gibi rollerin kadın cinsiyet rolü ile temsil edilmesi kalıplaşmış kadın rolünün yansımaları olduğu söylenebilir. Benzer bir sonuca Kara, Aktaş, Yaman, (2021) yaptıkları çalışma ile ulaşmışlardır. Çalışmalarında ders kitaplarında geçen görsellerde çocuk bakımı, ev işleri gibi rollerin kadınlara verildiği bulgusunu ortaya koymuşlardır. Bu sonuç araştırma bulgumuz ile örtüşmektedir.

Elde edilen verilerde tarım işçisi, fabrika işçisi, kurtarma görevlisi, kargo taşıma görevlisi gibi güç gerektiren işlerin kalıplaşmış yargı gereği kitap görseline yansıdığı düşünülmektedir. Sönmez & Dikmenli (2021)'nin yapmış oldukları çalışmada çocuk bahçe oyunlarını anlatan görselde halat çekme gibi kas gücü gerektiren oyunların erkek cinsiyeti ile eşleştirilmesi yargısına ulaşılmış, bu bulgu çalışmamız bulgusunda güç gerektiren eylemlerin erkek cinsiyet rollü ile özdeşleştirdiği bulgusuna paralellik göstermektedir.

Elde edilen bulgularda erkek cinsiyet rolünün ev reisi, yönetici, siyasetçi, bilim insanı, ozan, şair yazar, usta, tamirci gibi rollerde öne çıktığı görülmektedir. Ataerkil toplum yapısının kitap görsellerine yansıdığı görülmektedir. Yorgancı (2008)'ya göre; kadınlara ev işleri ile uyumlu evcil roller verildiği bu role uygun

ev hanımlığı, öğretmenlik, hemşirelik meslekleriyle, erkeklerin ise yöneticilik, aile reisliği, siyasetçi gibi güç ve otoriteyi temsil eden meslekler ile özdeşleştirildiği bulgusuna ulaşmıştır. Bu bulgu araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Benzer bulgulara ulaşan Demirel (2010)'in "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı" adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında erkek cinsiyeti ve erilik yüceltilerek, otoritenin, gücün tek sahibi olduğu algısının ön plana çıktığı bulgusuna ulaşmış ve ayrıca kadın cinsiyetinin daha geri plana itildiği belirtilmiştir.

Çalışmada incelenen 102 görselin 53 tanesinin erkek 42 tanesinin kadın, 7 tanesinin ortak görsel olduğu tespit edilmiştir. Buna göre sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabının görsellerinin erkek cinsiyet rolü bakımından baskın olduğu söylenebilir. Bu bulguya benzer olarak Karaboğa (2020)'ya göre; ders kitabında yer alan yetişkin kadın ve erkek figürünün temsil oranının erkeklerin lehine büyük farkın olduğu bulgusudur. Bu bulgu araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Fidan (2019)'ın yapmış olduğu çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan görsel ve metinlerin erkeklerin kadınlardan nicel olarak daha fazla kullanıldığı kadınların geri plana atıldığı bulgusuna ulaşmıştır. Bu bulgu araştırma bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Bu bağlamda çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

Sosyal Bilgiler dersi bireylerin sosyalleşmesi, iyi bir vatandaş olmasının yollarını gösteren hayat ile iç içe bir derstir. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler dersinin önemi kat kat artmaktadır. Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ya da hazırlatılan ders kitaplarında kitap hazırlama komisyonlarının daha hassas davranması gerekmektedir. Çalışma bulguları ışığında öneriler aşağıda çıkartılmıştır;

1-Ders kitabını oluşturan görseller toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmada bağlamında eşit dağıtılabilir.

2- Görsellerde toplum ve yasalar tarafından suç kabul edilen örnekler (dolandırıcılık, sanal korsanlık, zararlı içerik üreticisi gibi) tek bir cinsiyet üzerinden değil, eşit cinsiyet ilkesine uygun verilebilir.

3- Bireylerin meslek rolleri anlatılırken kalıplaşmış meslek rollerini yansıtmaktan ziyade, mesleklerin her iki cinsiyet içinde yapılabilir olduğu vurgusu yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akay Şahin, M., & Açıkalin, M. (2023). Türkiye'deki Ortaöğretim Tarih ve Sosyal Bilimler Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler. *Akdeniz Kadın Çalışmaları Ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(1), 92-122. <https://doi.org/10.33708/ktc.1250084> (Erişim Tarihi:10/07/2024)
- Asan, H.T. (2010). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi*, 2(2), 65-74. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000033 (Erişim Tarihi:12/02/2023)
- Blackstone A. M. (2003). Gender roles and society. In Miller J. R., Lerner R. M., Schiamberg L. B. (Eds.), *Human ecology: An encyclopedia of children, families, communities, and environments* (pp. 335–338). ABC-CLIO. (Erişim Tarihi:05/07/2024)
- Demirdöven, K. (2020), *İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet algısı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Demirel, E. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Duman, A. E., & Koçtürk, N. (2021). Yerli Yapım Bir Çizgi Filmin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından İncelenmesi: Pırıl. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(Toplum & Siyaset), 83-92. <https://doi.org/10.18506/anemon.819889> (Erişim Tarihi:15/05/2024)
- Fidan, S. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Grieshaber, S. (1998). Constructing the gendered infant. N. Yelland (Ed.). *Gender in early childhood* (1th.ed.). (s. 15-35). Routledge.
- Harut, S.B. (2023). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf*. Ata Yayıncılık.
- Işık Demirhan, E. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Öğretim Programı ve Ders Kitabı İnceleme (4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi). *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(1), 69-82. <https://doi.org/10.47503/jirss.931329> (Erişim Tarihi:12/06/2023).
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *International Journal of Society Research*, 15(10), 4747–4881. <https://doi.org/10.26466/opus.686709> (Erişim Tarihi:12/06/2023).

- Kara, İ., Aktaş, V., & Yaman, T. (2021). Fransa Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında İncelenmesi: Ortaokul Tarih ve Coğrafya Dersi Örneği. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 5(1), 98-118. <https://doi.org/10.38015/sbyy.931674> (Erişim Tarihi:12/02/2023).
- Kereszty, O. (2009). Gender in textbooks. *Practice and Theory in Systems of Education*, 4(2), 1-7. https://www.academia.edu/download/56571057/Gender_In_Textbooks.pdf (Erişim Tarihi: 13/02/2023).
- Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: An Introduction to its methodology*. (4th. ed.). SAGE Publications, Inc.
- Kuckartz, U. & Rädiker, S. (2023). *Qualitative content analysis: Methods, practice and software*. (2th.ed.). SAGE Publications Ltd.
- Kyngäs, H. (2020). Qualitative research and content analysis. H. Kyngäs, K. Mikkonen & M. Kääriäinen (Eds.). *The Application of content analysis in nursing science research*. (s. 3-11). Springer.
- Leavy, P. (Ed.). (2020). *The Oxford handbook of qualitative research*. (2th.ed.). Oxford University Press.
- Lindsey, L. L., (2021). *Gender sociological perspectives*. (7th. ed.). Routledge.
- Marshall, C., Rossman, G.B. & Blanco, G. L. (2022). *Designing qualitative research* (7th.ed.). SAGE Publications, Inc.
- Merriam, S. B. (2018). *Qualitative research a guide to design and implementation* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, E., & Balcı Karaboğa, A. (2019). Ortaokul Matematik Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.580405> (Erişim Tarihi:12/02/2023).
- Sönmez, K. & Dikmenli, Y. (2021). İlkokul sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(1),434-458. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.732000> (Erişim Tarihi:12/02/2023).
- Sarıtaş, E. & Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (48), 463-477. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maeuefd/issue/39596/351555> (Erişim Tarihi:12/02/2023).
- Subaşı, Y. (2023). Türkiye ve İran 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(12), 1303-1317. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1351855> (Erişim Tarihi:09/07/2024).
- Richards, K.A., Hemphill, M.A.& Wright, P. M. (2024). *Qualitative research and evaluation in physical education and sport pedagogy*. World Headquarters Jones & Bartlett Learning
- Takaoğlu, Z. B. (2021). Fizik ders kitaplarında yer alan resimlerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Selcuk University Journal of Faculty of Letters*, (46), 355–378. <https://doi.org/10.21497/sefad.1032008> (Erişim Tarihi:12/02/2023).
- Uzun, Y. A. & Burakgazi, S. G. (2021). Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Turkish Journal of Turkish Educational Sciences*, 19(2), 1277–1298. <https://doi.org/10.37217/tebd.909152> (Erişim Tarihi:12/02/2023).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Wienclaw, R. U. (2011). Gender roles. Salem Press (Eds.), *Sociology reference guide: Gender roles & equality* (1th.ed.). Salem Press.
- Wood, G. W. (2018). *The Psychology of gender*.(1th.ed.). Routledge.